

# **Spis z 1900 r. – ogólna charakterystyka**

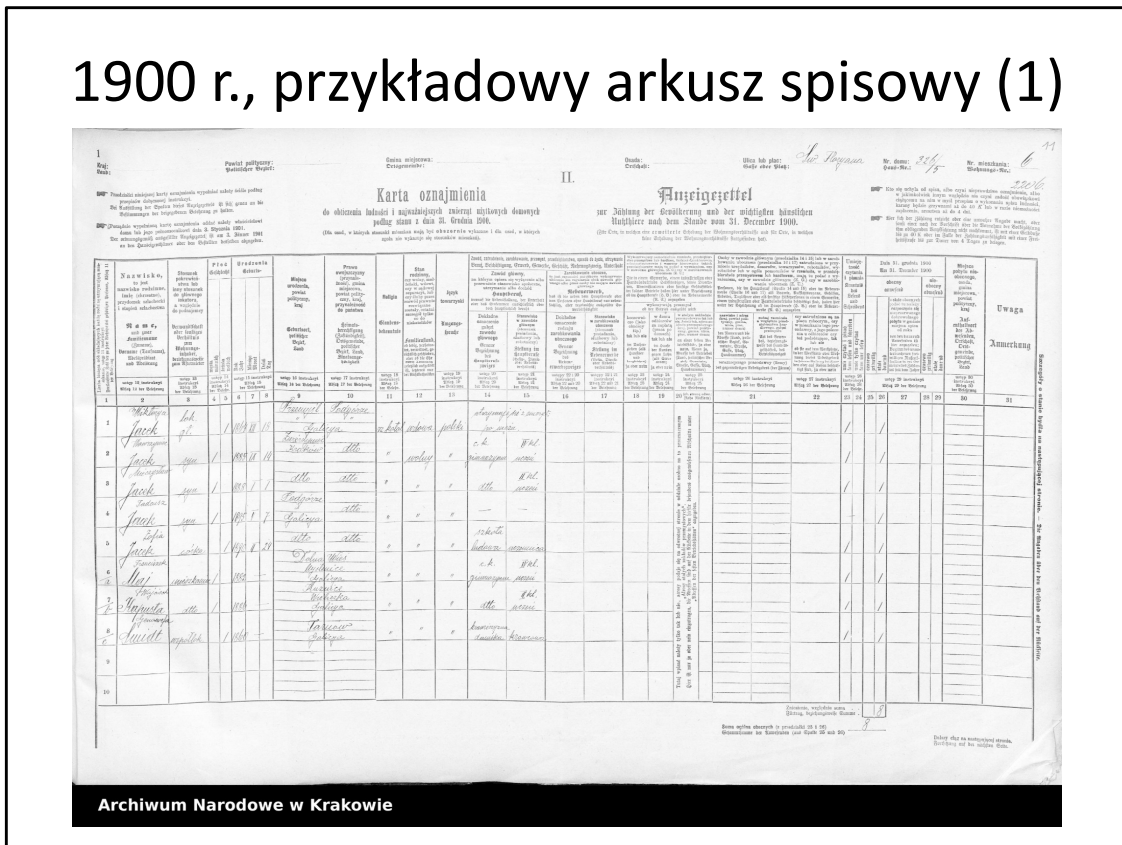
**Lidia A. Zyblikiewicz**

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą "Narodowy Program Rozwoju Humanistyki" w latach 2015-2020. Projekt 1aH 150324 83.



**NARODOWY PROGRAM  
ROZWOJU HUMANISTYKI**

# 1900 r., przykładowy arkusz spisowy (1)



Wszystkie reprodukcje kart spisowych z 1900 r. zamieszczone w tej prezentacji pochodzą z zasobów Archiwum Narodowego w Krakowie.

W 1900 r. spis został przeprowadzony na podstawie ustawy z 29 marca 1869 r. i reskryptu ministra spraw wewnętrznych z 1900 r., w którym przedstawiono kwestionariusz nieco szerszy niż podczas poprzedniego spisu. Wygląd formularza zmienił się także nieznacznie.

Oficjalne wyniki spisu z 1900 r. zostały opublikowane jako tomy LXIII, LXIV, LXV i LXVI *Österreichische Statistik* (Alte Folge), wydawnictwa Centralnej Komisji Statystycznej (K.K. Statistische Zentralkommission), powołanej w Austrii ustawą z 31 stycznia 1863 r. (Bar, Franaszek, 1981).

Nie zmieniono zasad przeprowadzania spisów w miastach (gminach) mających własne statuty. W Galicji dotyczyło to Lwowa i Krakowa, na Śląsku Austriackim – Opawy, Bielska i Frydka. Formularz spisowy obowiązujący w Opawie, Bielsku i Frydku przygotowany był w języku niemieckim i czeskim, w Krakowie i Lwowie – po polsku i rusku. Obowiązek wypełnienia go spoczywał na utrzymującym gospodarstwo domowe. Formularze zostały zatytułowane *Karta oznajmienia dla obliczenia ludności i najważniejszych zwierząt użytkowych domowych podług stanu z dnia 31. grudnia 1900 (Dla miejscowości, w których bada się stosunki mieszkań)*. Ponad tytułem znalazły się dane adresowe mieszkania, obejmujące nazwy kraju monarchii, powiatu politycznego, gminy, osady, ulicy lub placu, a także numery domu i mieszkania. Poniżej tytułu umieszczono informację, że „kolumny niniejszej karty oznajmienia wypełniać należy ściśle podług przepisów dołączonej instrukcji” i określono termin zwrotu wypełnionych kart. Przypomniano także, w brzmieniu identycznym jak w formularzu wcześniej, jakie kary grożą za odmowę poddania się spisowi lub udzielenie fałszywych informacji: „Kto się uchyla od spisu, albo czyni nieprawdziwe oznajmienie, albo w jakimkolwiek innym względzie nie czyni zadość obowiązkowi ciążącemu na nim w myśl przepisu o wykonaniu spisu ludności, karany będzie grzywnami aż do 40 K lub w razie niemożności zapłacenia, aresztem aż do 4 dni”.

# 1900 r., przykładowy arkusz spisowy (2)

The image shows a complex historical census form from 1900. The top section is a grid with 31 columns and 14 rows, containing various fields for personal and household data. Below this is a section titled 'Zwierzyta użytkowe domowe' (Domestic useful animals) and 'Adresy stałych zakładów przemysłowych' (Addresses of permanent industrial establishments). The bottom part of the form contains detailed instructions and a signature 'Józef Wilczyński'.

Archiwum Narodowe w Krakowie

Zasadnicza część formularza znajdowała się na drugiej, wewnętrznej stronie karty i – podobnie jak w przypadku poprzednich spisów – miała formę tabeli. Kwestionariusz w 1900 r. był obszerniejszy, niż w 1890 r., kiedy to tabela składała się z dwudziestu dziewięciu kolumn; tym razem było ich trzydzieści jeden. Dodatkowo w główce każdej kolumny podawano odpowiedni dla danego zagadnienia ustęp instrukcji spisowej, z którym należało się zapoznać w celu prawidłowego wpisania danych.

# 1900 r., przykładowy arkusz spisowy (3)

The image shows a historical census card from 1900. The header is bilingual, with Polish and German text. The Polish title is "Karta oznajmienia do obliczenia ludności i gospodarczych zwierząt użytkowych domowych według stanu z dnia 31. Grudnia 1900." and the German title is "Anzeigezettel zur Meldung der Bevölkerung und der wirtschaftlichen Haustiere nach dem Stande vom 31. Dezember 1900." Below the header is a large table with columns for various categories: personal data (name, sex, age, marital status), household information (type, number of rooms, heating), and livestock (cattle, pigs, sheep, etc.). The table is filled with handwritten entries for several households in Podgórze. At the bottom left, it says "Archiwum Narodowe w Krakowie" and at the bottom right, there is a small number "4".

Nieco inaczej wyglądała karta spisowa przewidziana dla mieszkańców miejscowości nie posiadających własnego statutu.  
W tym przypadku mamy kartę oznajmienia dla Podgórze (skan zaczerpnięty z zasobów ANK), która różniła się od tej przewidzianej dla Krakowa tym, że: 1. była przygotowana w języku polskim i niemieckim, 2. wypełniał ją rachmistrz spisowy, nie zaś głowa domu, 3. nie wymagano podania informacji na temat mieszkania, 4. dane dotyczące zwierząt gospodarskich znajdowały się na drugiej stronie karty, poniżej informacji o mieszkańcach.  
Zasadnicza część formularza, zatytułowana *Arkusze spisowy do obliczenia ludności i najważniejszych zwierząt użytkowych domowych według stanu z dnia 31. Grudnia 1900.* znajdowała się na pierwszej stronie i mogła być – w razie potrzeby – kontynuowana na stronie drugiej. Sama tabela nie różniła się od tej, która była przygotowana dla mieszkańców miast z własnym statutem.

# 1900 r., przykładowy arkusz spisowy (4)

The image shows a detailed historical census form from 1900. It is divided into several sections:

- Top Section:** A grid with 21 columns and 14 rows for general information, including names, addresses, and other identifiers.
- Middle Section:** A large empty grid for recording data.
- Bottom Section:** Two main tables:
  - Zwierzęta użytkowe domowe (Household Utility Animals):** A table with columns for animal type, sex, age, and other details.
  - Zakłady przemysłowe (Industrial Establishments):** A table with columns for establishment name, address, and other details.

The form is written in Polish and includes various instructions and notes. The bottom left corner features the logo of the National Archives in Kraków (Archiwum Narodowe w Krakowie).

Na stronie drugiej formularza znajdowała się – w dolnej części po lewej stronie karty – tabela przeznaczona na spis zwierząt użytkowych domowych i ich posiadaczy, w której oczekiwano podania tych samych informacji, co w przypadku kart oznajmienia w miastach o własnym statucie, tyle że w układzie poziomym, a nie pionowym, zaś w dolnej części po prawej stronie karty – tabela przeznaczona na spis zakładów przemysłowych, w których zarabkowali lokatorzy danego mieszkania.

## Literatura przedmiotu

6

- Bar, J., Franaszek, P., *Informator statystyczny do dziejów przemysłu w Galicji. Górnictwo i hutnictwo (Produkcja, ceny, zbył, przedsiębiorstwa, zatrudnienie)*, red. H. Madurowicz-Urbańska, Kraków 1981, s. 13 i nast.
- Winkler, W., *Statistik in der Welt – Statistik in Österreich*, w: *Beiträge zur Bevölkerungs- und Sozialgeschichte Österreichs*, Hrgs. Heimold Helczmanovszki, München 1973, s. 13–14.
- Zyblikiewicz, L. A., *Ludność Krakowa w drugiej połowie XIX wieku. Struktura demograficzna, zawodowa i społeczna*, Kraków 2014, s. 356.